

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

14. Пронин В. А. История немецкой литературы / В. А. Пронин. – М. : Универ. кн.; Логос, 2007. – 384 с.

15. Шуляр В. І. Сучасний урок літератури : технологічні моделі : [навчальний посібник] / Василь Іванович Шуляр. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 136 с.

16. Das neue Universal Lexikon. – Bertelsmann : Lexikon Institut. – 2007. – S. 808-810.

17. Deutsche Literaturgeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. – Verlag J. B. Metzler : Stuttgart, Weimar. – 2008. – 761 S.

1.4. ІНТЕГРАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ

Пріоритетним напрямком у розвитку освіти України в XXI столітті є *«підготовка людей високої освіченості і моралі, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження науковомістких та інформаційних технологій, мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці»* [1, с. 4]. Щоб це відбулося, маємо подбати про вдосконалення професійної майстерності і професійної компетентності вчителя літератури, теоретичне обґрунтування та практичне впровадження ідей інтеграції і технологізації педагогічного процесу, які є відображенням змін у професійно-кваліфікаційній структурі діяльності філолога.

Процес формування професійної компетентності особистості триває протягом усього життя людини. На кожному етапі він наповнюється новим змістом, новими організаційно-педагогічними формами й методами, новими потребами і відповідними підходами до інтегрування індивідуальних педагогічно-соціальних, професійно-фахових аспектів життєдіяльності сучасного вчителя-словесника.

Усе це спричиняє певні вимоги до професійної компетентності вчителя взагалі і літератури зокрема, психолого-педагогічної і фахової підготовки та майстерності.

В освітній простір активно входять поняття «інтеграція», «технологія», «компетентність» тощо. Озброїти сучасного вчителя літератури методикою їх застосування, методикою ефективного використання в умовах різних типів навчальних закладів, запровадження профільної освіти й покликана дана стаття.

Питання предметної інтеграції знань з'явилося у закордонній педагогіці в 60-ті роки. Наша педагогічна наука і шкільна практика почали розробляти його з 80-х років. У сучасних умовах розвитку школи цій проблемі надається особлива увага, оскільки вона є одним із вирішальних

шляхів гуманізації освіти (Закон України «Про загальну середню освіту»). Поглиблення інтеграції має передбачати під час літературної освіти школярів формування міждисциплінарного підходу до вивчення явищ і процесів, розвиток системного мислення учня-читача, який здатний толерантно ввійти у світ вітчизняного і світового мистецтва, відчувати та пережити естетичну насолоду, достойно оцінити художню вартісність творів, щоб збагатити своє духовно-естетичне Я.

Методологічні проблеми інтеграції наукових знань узагалі в літературній освіті розглядали **філософи** України та зарубіжжя (М. Анісімова, В. Афанасьєв, Г. Волков, Г. Гудожник, М. Марков, В. Готт, Б. Кедров, Р. Карпінська, Ю. Мелешенко, Е. Семенюк, А. Урсул), які стверджували, що інтеграція докорінно змінила світ і структуру сучасних наукових знань, інтелектуально-концептуальні можливості окремих наук; **дидакти** (Р. Гуревич, О. Дубінчук, І. Зверєв, В. Ільченко, Ю. Колягін, В. Корнєв, Н. Розенберг, О. Савченко) визначали роль міжпредметних зв'язків як рівень дидактичної інтеграції у навчально-виховному процесі; **методисти** української та зарубіжної літератур (О. Бандура, С. Пультер, А. Лісовський, А. Градовський, С. Жила, Т. Федорович; Ю. Булаховська, Н. Миропольська, О. Ніколенко, Л. Мірошніченко, О. Ісаєва, К. Нартов, Ю. Ковбасенко) педагогічно осмислювали значення літературних паралелей і мистецьких аналогій на різних рівнях у процесі літературної освіти школярів та розробляли методіку уроку літератури на засадах рівневої інтеграції.

Наше завдання окреслити деякі напрямки інтеграційних процесів у системі літературної освіти школярів та заповнити в якійсь мірі понятійно-термінологічне поле професійно-фахової діяльності вчителя-словесника.

Інтеграція як загальнонаукове та методичне поняття має зорганізувати сучасного вчителя-словесника у прагненні до об'єднання теоретичного літературно-мистецького знання в цілісну систему, що відображає об'єктивний світ у його єдності й розвитку, та сприяти вибудові стрункої і цілісної методичної системи її реалізації як на уроках літератури, так і позакласній діяльності навчальних закладів різних типів. Для зацікавленого читача автор пропонує глосарій із даної проблеми:

Під **інтеграцією наукових знань** розуміють процес взаємопроникнення структурних елементів різних галузей знання, що супроводжується зростанням їх узагальненості та комплектності, ущільненості та організованості. У теорії систем інтеграція означає як стан взаємозв'язку окремих компонентів систем, так і процес, що зумовлює такий стан [3, с. 44].

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

Інтеграція як методичне поняття, на нашу думку, передбачає процес упорядкування, узгодження й об'єднання навчального матеріалу з різних предметів чи галузей знань для цілісного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем, проблем у системі літературної освіти школярів на різних рівнях з метою формування цілісної, духовно багатой, естетично-розвиненої Я (особистості) учня-читача. Інтеграція новозасвоюваного знання в «цілісність» має відбуватися шляхом оптимального відбору методів і форм роботи, створення цілісної і наскрізної інтеграційної системи осягнення літературно-мистецьких, суспільних знань на різних рівнях, вироблення методики викладання літератури і технології навчання та літературного розвитку учня-читача в інтеграційному просторі.

Розуміння проблеми інтеграції в системі літературної освіти школярів представимо через систему понять, термінів і їх дефініцій:

Інтеграція в системі літературної освіти школярів має передбачати формування міждисциплінарного підходу до вивчення явищ і процесів, розвиток системного мислення учня-читача, який здатний толерантно ввійти у світ вітчизняного і світового мистецтва, відчути та пережити естетичну насолоду, достойно оцінити художню вартісність творів, щоб збагатити своє духовно-естетичне Я.

Інтеграція навчання – відбір і доцільне об'єднання навчального матеріалу з різних загальноосвітніх і спеціальних предметів для цілісного і різнобічного вивчення, усвідомлення, осягнення читачем літературно-мистецьких тем, проблем, інформації, досвіду під час базового чи елективного (вибіркового) курсу.

Інтегроване навчання – комплексний метод навчання, який передбачає відбір учителем-словесником понять, ідей, проблем, системи умінь і навичок відповідно до оптимально спроектованих методів, прийомів, форм організації й координації читацької діяльності школярів на досягнення заданих цілей, цілісного засвоєння учнем-читачем літературно-мистецького матеріалу, з метою формування толерантної і духовно-багатой особистості, здатної у буденному побачити красиве, із хаосу перейти в стан комфортного співпереживання і співтворення «себе-й-світу».

Інтегрований курс – навчальний базовий чи/та елективний (вибірковий) курс, який створюється на підставі об'єднання в єдине ціле здобутків і досягнень із різних галузей знань у навчальний предмет для заповнення інформаційного та літературно-мистецького простору учня-читача, поглиблення його умінь, навичок, норм, формування здатностей жити в гармонії з собою, в системі вітчизняних (національних) і світових ціннісних орієнтацій, не втративши своє «Я».

Інтегративний урок літератури – одноосібна модель уроку чи заняття, яку розробляє та реалізує вчитель-словесник за участю учня-читача з метою вивчення складних питань, що є предметом розгляду суміжних навчальних дисциплін, наприклад, літератури й мови; літератури й історії; літератури та різних видів мистецтва (живопис, музика, театр і т. ін.); літератури, мови й образотворчого мистецтва тощо (за М. Пентилюк).

Інтегрованими будуть ті уроки літератури, де домінантним є чи то проведення літературних паралелей, чи то міжмистецьких аналогій, чи того й іншого під час вивчення життєпису письменника або літературної спадщини, художніх творів. Також це бувають уроки розвитку зв'язного мовлення, наприклад, твір-розповідь чи твір-опис за картиною, ілюстраціями художника, які створені за мотивами літературного тексту, художнього твору; виразного читання з використанням відео-сюжетів вистав, акторського виконання художніх творів письменника, записом і наступним переглядом читання текстів школярами. На таких уроках заповнюється інформаційне поле учнів із різних галузей знань: література й образотворче (малярське) мистецтво; література – кіно – театр – телебачення – використання технічних засобів.

Інтегрований урок літератури – заняття, що полягає в об'єднанні зусиль учителів різних предметів у його підготовці й проведенні, а також в інтеграції знань про літературно-мистецьке явища, поняття, факти, які є об'єктом вивчення і здобуваються засобами різних навчальних дисциплін (за С. Гончаренком).

Інтегральний урок літератури, як правило, проводиться тоді, коли вчитель, на його думку, недостатньо володіє необхідними фаховими знаннями чи хоче заактивізувати увагу школярів до іншого предмета чи й учителя тощо. Наприклад, література й психологія: під час вивчення твору із застосуванням психолінгвістичного аналізу; література й інформаційні технології: для оперативного отримання інформації з інтернетних джерел або створення літературно-мистецького проекту й т. ін.

Як інтегрований, так й інтегративний уроки літератури класифікуються за змістом і дидактичною метою. Розрізняють гуманітарні, природничо-математичні, інформаційно-технологічні, змішані заняття. Кожне з них залежно від дидактичної мети та з урахуванням літератури як мистецтва слова (специфіки предмета) можна віднести до однієї з груп: уроки здобуття нових знань (вивчення життєпису письменника, художнього твору тощо); уроки систематизації та узагальнення знань (за тематичним спрямуванням, наприклад, за програмою М. Жулинського, Р. Мовчан «Історичне минуле нашого народу», «Світ природи»); за проблемою під час реалізації складових державної програми з позакласного читання

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

чи літератури рідного краю); комбіновані уроки (урок-літературно-музична композиція; урок-театралізація).

Визначені сучасні **дидактичні рівні інтеграції різних навчальних предметів** сприяють створенню цілісної **інтеграційної системи літературної освіти школярів**. У сучасній науці виділяють три рівні [2], які нами адаптовані до гуманітарної галузі знань:

1) **рівень асиміляції** інструментарію (теоретичного або технічного) літератури як науки з суміжними базовими науками (українська чи зарубіжна література, мистецтво, музика, суспільні науки, інформатика тощо), зберігаючи при цьому кожен свою автономію – у *методиці* це поняття **міжпредметні зв'язки (МПЗ)**;

2) **рівень синтезу** взаємодіючих наук на основі однієї із них (базової) як частковий, так і повний (міждисциплінарний) на своїй концептуальній основі – у *методиці* це **базова інтегрована дисципліна «Література»** для профільної школи, наприклад, природничо-математичний чи технологічний напрям, у класах національних меншин тощо;

3) **рівень цілісності** у створенні елективного курсу, що може мати інтегративний характер і власний предмет вивчення – у *методиці курси за вибором*: «Байкарство в Україні і світі», «Фольклор народів світу», «Література бароко», «Література постмодернізму» та інші в системі допрофільної підготовки та/чи під час профільного навчання суспільно-гуманітарного та філологічного напрямку.

Етапи впровадження рівневої системи інтеграції в навчально-виховний процес середніх загальноосвітніх навчальних закладів складають набір впливів:

1 етап – загальнопедагогічного міжпредметного впливу:

– робота міжпредметних комісій, груп, об'єднань, *наприклад*, із проведення літературно-мистецького краєзнавства; здійснення історичного підходу у вивченні літературно-мистецьких творів; формування культури мовлення під час вивчення навчальних предметів; лексико-стилістична робота на уроках мови з використанням міжпредметного матеріалу; інформаційні технології навчання під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу та інші;

2 етап – загальнометодичного міждисциплінарного впливу:

– робота семінару-практикуму для вчителів-предметників щодо технології планувальної діяльності на інтеграційній основі. Концепція літературної освіти, Державні освітні стандарти з літератури, Державні програми з української, зарубіжної, російської літератур тощо. Досвід планування за О. Бандурою, Ю. Ковбасенком.

3 етап – міжфахового методичного впливу (методичні об'єднання, динамічні, творчі групи тощо):

Таблиця 1.4.1

**Напрямки інтеграційного процесу
в літературній освіті школярів**

І Н Т Е Г Р А Ц І Я	МІЖНАУКОВА	→	– понятійно-термінологічне об'єднання, узгодження психолого-педагогічного циклу предметів і фахових методик (мов, літератур)
	МІЖКУРСОВА	→	– об'єднання в єдине ціле знань із різних загальноосвітніх і спеціальних предметів як самостійних курсів («Література» (без поділу на українську й зарубіжну); «Українська словесність», «Україно-(народо-, людино-) знавство», «Літературо-(мистецтво-, крає-) знавство»)
	МІЖПРЕДМЕТНА	→	– відбір і об'єднання навчального матеріалу з різних предметів для цілісного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (українська, зарубіжна літератури – культура – музика – мистецтво – історія – наука тощо)
	МІЖЛІТЕРАТУРНА	→	– контактено-генетичні зв'язки національних і міжнаціональних літератур, видатних майстрів художнього слова [А. Градовський] (спільні джерела творів, запозичення й наслідування; переклади і переспіви ...)
	ТИПОЛОГІЧНА	→	– встановлення спільності едностей, аналогій у літературі й мистецтві (теми, мотиви, сюжети, ідеї, образи, літературні школи, течії, напрямки)
	МІЖТЕКСТУАЛЬНА	→	– проблемно-тематична єдність, близькість літературних і мистецьких творів (тема часу чи хитності життя; людина-герой, людина-трудівник; «чистота серця»; ідея «сродної праці»; вірність і зрада; любов і ненависть; екологія Всесвіту і душі тощо)
	ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРНИХ ЗНАТЬ І ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКИХ ЯВИЩ	→	– виявлення наявності у структурі теоретичного матеріалу інформаційно-вузлових зв'язків, створення взаємної опори для засвоєння провідних понять, фактів, положень (романтизм у європейській і вітчизняній літературі; художній образ і прийоми зображення; портрет, деталі в літературі і мистецтві; експресіонізм (імпресіонізм ...) у літературі, живопису, музиці тощо).

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

– роль міжпредметних зв'язків у системі гуманітарної освіти школярів; методика підготовки і проведення уроку літератури за інтеграційним курсом «Література»; методика розроблення елективних курсів у системі гуманітарної профільної освіти; методика і технологія навчання під час викладання літературних елективних курсів у допрофільній підготовці (під час профільного навчання) та інші.

4 етап – експериментально-дослідного впливу (апробація, впровадження, розроблення нових курсів, методик на інтеграційній основі, аналіз і коректування):

– за напрямками: інтегроване навчання, інтегрований курс, інтегрований елективний курс, інтегрований (інтегративний) урок (заняття), комплексні навчальні екскурсії.

Деякі напрямки інтеграційного процесу в літературній освіті запропоновано автором [4] і подано в таблиці 1.4.1.

Даний варіант ураховує дослідження як дидактів, так і методистів, узагальнює досвід учителів-словесників і власний. Автор має на меті включити вчителя літератури до системи нових чи оновлених методичних і технологічних процесів, інтеграційних і професійних здатностей, знань, у пошук адекватних форм, методів і прийомів організації навчально-пізнавального процесу, які гарантували б бажаний кінцевий результат багатовекторної співпраці суб'єктів літературної освіти. За нашим переконанням, це сприятиме розвитку креативних можливостей словесника, стати йому компетентним спеціалістом. Формуватиме (і це головне) здатність учня-читача до досягнення та кваліфікованого поцінювання художньої вартісності вітчизняних літературних текстів, мистецьких полотен тощо у європейському контексті. А також збагачувати свій духовно-мистецький світ, вивершувати себе як Я (особистість), здатну толерантно ввійти у світ художній і реальний, знайти «себе – у – ньому».

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті. – К. : Шкільний світ, 2001. – 34 с.
2. Градовський А. І чужому научайтесь, і свого не цурайтесь : методичні аспекти вивчення української літератури у взаємозв'язках із зарубіжною. – К. : ПП РВФ «Софія», 1998. – 256 с.
3. Гуревич Р. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах. – К. : Вища школа, 1998. – 229 с.
4. Тройницька С. Використання міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі сучасної школи / С. Тройницька // Імідж сучасного педагога. – 2002. – № 3. – С. 43–47.